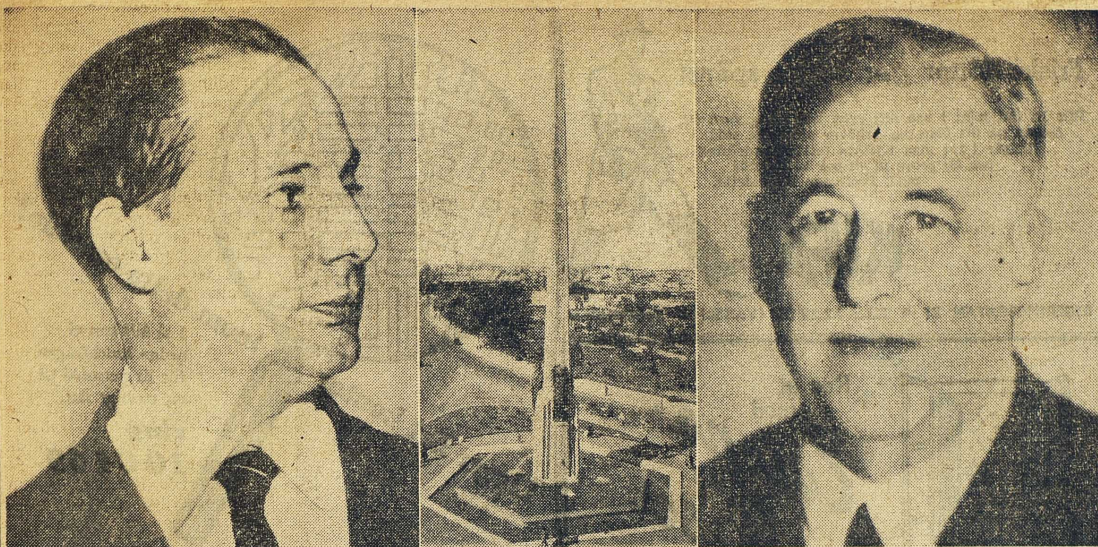

RÖDA OCH VITA

Av
Herbert Tingsten

I URUGUAY

Av
Herbert Tingsten

DET ÄR EN VANLIG artighet att kalla Uruguay Sydamerikas Danmark. Några likheter är uppenbara. Landet är litet, men efter sydamerikanska förhållanden relativt tät befolkad: 2-2,5 miljoner invånare, varav bortåt en miljon i Montevideo, på en yttvidd som är 40 procent av Sveriges. Naturen är leende och behaglig utan att vara romantisk i högre stil, de milslånga badstränderna och det milda klimatet gör Uruguay till Sydamerikas främsta turistland. och i det inre växlar skogar och betesfält i en måttligt ku-

perad terräng, vars högsta punkt uppnår knappa 700 meter. Boskapstocken är de proportionsvis största i Sydamerika — avsevärt större än i Argentina — och dess produkter dominerar exporten, men vid sidan av den stora livsmedelsindustrin bidrar en rad andra industrier till ekonomisk balans. Ordet idyll har man inte ofta användning för i Sydamerika, men i fråga om Uruguay är det brukbart.

Främst lär emellertid jämförelsen med Danmark sikta på Uruguays höga politiska och

kulturella standard. Intet annat land i det latinska Amerika har under de senaste fyrtiofem åren i så hög grad präglats av reell demokrati. Folkstryelsen är inte bara en grundsats i författningen, utan en realitet i samhället. Rösträtten är allmän, sedan tio år även för kvinnor, valen är väl organiserade och försigår utan påtryckningar, den offentliga debatten är lika fri som i Västeuropa (även i den privatägda radion), fackföreningar och strejker är legalt och faktiskt tillåtna, intet parti och ingen form av propa-

ganda har drabbats av förbud. Uruguay är den enda av Latinamerikas tjugi stater där presidenten saknar möjlighet att genom proklamation om belägringstillstånd sätta ordinarie medborgerska garantier ur kraft. Någon rasfråga finns inte, då antalet negrer och indianer är försvinnande litet; kontrasten mellan rika och fattiga är mindre än på andra håll i Sydamerika, och medelklassen är jämförelsevis stor; folkundervisningen är kostnadsfri och obligatorisk sedan sju-tio år, och inom de yngre generationerna finns knappast några analfabeter; religionsfriheten är total, men vid Bryantet av bandet mellan stat och kyrka tillförsäkrades den katolska kyrkan så stora materiella förmåner att någon strid kring dessa frågor inte existerar. Vid samtal med politiker, publicister och vetenskapsmän känner sig en svensk vara i en förtrogen miljö.

Demokratin i Uruguay har stundom sagts bero på landets litenhet och befolkningens enhetlighet. Någon sanning ligger måhända i dessa hypoteser, men deras begränsning framgår vid en blick på Uruguays historia. Under många år tillhörde området omväxlande Brasilien och Argentina; sedan självständighet vunnits erövrades hela Uruguay utom Montevideo av en med Argentina förbunden upprorisk general; och först efter ett årtionde av inbördeskrig stabiliserades landet omkring 1850 med engelskt och franskt stöd som en buffertstat mellan Brasilien och Argentina. Uruguays politik under det senare 1800-talet liknar andra syd-

amerikanska staters med en serie av inbördeskrig, diktaturer och halvt revolutionära regimskiften. En mera fast och varaktig demokratisk regim kan dateras från 1904, då regeringen efter svåra strider nedslog ett upprorsförsök; sedan dess har endast jämförelsevis milda och snabbt övergående ansatser till presidentiell diktatur förekommit.

Maktstriderna i republiken förs nu, liksom för hundra år sedan, av två stora partier, röda och vita, "colorados" och "blancos". Ursprunget är det långa inbördeskriget före 1800-talets mitt; general Aribé, som stöddes av den argentinske diktatorn Rosas, hade en vit kord till fälttecken, medan hans främste motståndare, general Rivera — som representerade den av Brasilien och västmakterna beskyddade riktningen — anlade den röda färgen.

Hur har dessa partier kunnat bevara sin ställning, vilka motsättningar har funnits och, framför allt, vilka motsättningar finns nu dem emellan? På många håll får man svaret att partierna är rena makt- eller valpartier, inriktade på att vinna presidenturen och majoritet i de båda kamrarna och därmed — kanske det mest väsentliga — de många tusen ämbeten som regeringen förfogar över; förr bestod varje parti av en genom vänskap och släktskap lierad grupp av ledande familjer med folkliga följn, nu är de utbyggda till stora valorganisationer, men syftena, om man så vill bristen på sakliga syften, har förblivit desamma. "Att jag är röd kan jag blott förklara med att min familj sedan ett århundrade är röd", är ett av de svar jag får, ett annat att "min far var vit, därför är jag vit, så enkel är saken". Som bevis på traditionens bestämmande inflytande anför man att både röda och vita är uppdelade i fraktioner, som ofta bättre samarbetar med en fraktion inom motpartiet än med de egna partivännerna. Den egentliga realskillnaden mellan partierna säges bestå i att de röda nästan oavbrutet haft majoriteten och makten; varför de vita blivit inriktade på opposition och kritik i stället för på positiv verksamhet.

Det finns utan tvivel riktiga och väsentliga drag i denna bild, som för tanken på de demokratiska och republikanska partierna i USA, med deras sammanhållning i rena maktfrågor och splittring i sakfrågor. Men det är likväl tydligt att åtminstone under de senaste årtiondena de röda och vita i Uruguay, liksom demokrater och republikaner i USA efter Franklin Roosevelt, i stort sett

Skyskrapor vid Avenida Agraciada i Montevideo.

företrätt skilda politiska tendenser, att, om också med vissa reservationer, de röda varit mera klart demokratiska och mera socialt radikala än de vita. Detta sammanhänger med att de röda sedan gammalt varit starkare inom städerna och industriebefolkningen, medan de vitas traditionella kärntrupper finns bland jordägarna på landsbygden. Det sammanhänger också med att de röda i början av seklet kom under ledning av en stor radikal politiker, Batlle y Ordóñez, vars verksamhet som president och partiledare betytt en nyorientering av Uruguays politik. Även efter Batlles död har den riktning han skapat bevarat sin ställning inom partiet; till ledarna av denna riktning eller fraktion (batllismen) hör för närvarande flera av den gamle Batlles släktingar, bland dem presidenten Batlle Berres.

Med någon överdrift kan det sägas att det är batllismen som skapat dagens Uruguay. Under dess ledning har författningsreformer i demokratisk anda genomförts, staten har skilts från kyrkan, undervisningsväsendet har gjorts effektivt, en sociallagstiftning av modernt snitt har inte blott beslutats, utan också blivit tillämpad. Till batllismens mest omstridda reformer hör en rad statssocialistiska ingripanden, som inte blott gällt järnvägar, vattenkraft, elektricitet och andra "offentliga nyttigheter", utan även åtskilliga industrier; till-

verkningen av vin och sprit samt den kemiska industrin är statsmonopol, och på flera andra områden (livsmedelsindustri, jordbruk) har staten etablerat egna företag. Försäkringsväsendet är förstatligt, och staten har en stark ställning inom bankväsendet genom sina tre banker för sedelutgivning, hypotekslån och försäkringar. De statliga företagen med sina under representationens medverkan utsedda styrelser står tämligen fria gentemot regeringen, men kritiseras ofta för politiserad och inkompetent förvaltning — med vad rätt är det naturligtvis för en främling inte möjligt att avgöra.

Vid sidan av batllismen står inom det röda partiet två fraktioner, som brukar betecknas med namnen på respektive en nu fungerande och en avlidne fraktionsledare (Acevedo och Baldomir). De båda fraktionerna sitter i regeringen vid batllisternas sida; men representerar en avgjort mera konservativ uppfattning, särskilt i fråga om statsocialismen. Det vita eller nationella partiet är kluyvet i två riktningar; den

större, som leds av landets mest kände politiker, Luis Herrera, för en systematisk och ursinnig oppositionspolitik, medan den mindre (de oberoende vita) ofta samverkar med regeringen och tidigare varit representerad i den. Situationen kompliceras slutligen genom förekomsten av tre småpartier, som i egenskap av idépartier förklarar hela det traditionella partisystemet ineffektivt och föråldrat. Ett av dessa partier är kommunisterna, vilkas verksamhet i Uruguay är av samma beskaffenhet som på andra håll. Det socialistiska partiet motsvarar närmast den svenska socialdemokratin; att det inte vunnit större framgångar måste förstås mot bakgrunden av batllismens radikala politik; socialisterna är motståndare till statsocialismen och verkar för en allmän socialisering i former som erinrar om den engelska gillesocialismen och Ernst Wigforss planer på ekonomisk demokrati inom av staten organiserade företag. Katolikerna (den medborgerliga unionen) motsvarar närmast folkrepublikanerna i Frankrike eller de kristligt-sociala i Chile; de är kritiska mot den kyrkliga hierarkin (som snarast stöder de vita) och kräver med religiös motivering vinstandel för de anställda i företagen, lönsam anpassning efter familjens storlek och andra på en gång långtgående och "sambällsbevarande" reformer. I kravet på en avpolitiserad förvaltning och införande av ett förtjänstsystem vid tillsättning av ämbeten är socialister och katoliker ense. Deras ledare, Frugoni och Regules, hör till de mest betydande personligheterna i Uruguays politik.

Nedan följer en tabell över partiställningen bland folket vid 1946 års val i senaten (med 30 medlemmar, valda med hela landet som valkrets) och deputeradekammaren (99 medlemmar, valda provinsvis). Valen är proportionella; att röstsiffrorna inte helt motsvarar mandatsiffrorna beror främst på att de förra gäller presidentvalet.

	Röster	Senato- rer	Deput- erade
Batllister	186.000	10	31
Acevedo- gruppen	84.000	3	13
Baldomir- gruppen	41.000	1	2
Vita			
Nationella partiet	208.000	11	34
Oberoende	63.000	3	9
Katoliker	35.000	1	4
Socialister	26.000	—	2
Kommunister	33.000	1	4

*

Demokratin i Uruguay kunde anses helt tryggad om inte under de senaste åren inrikespolitiska motsättningar kombinerats med påtryckningar och färor utifrån. Den Perónska diktaturen i Argentina, liksom för hundra år sedan diktaturen Rosas, framstår som en potentiell fara för Uruguays självständighet. Gång efter annan har Perón genom hotelser och handelspolitiska åtgärder visat sitt missnöje med den kri-

tik av hans regim som är självfallen i den fria uruguayiska pressen; hans nationalistiska uttalanden, likaväl som hans handlingar, tyder på att han gärna skulle tvinga de små staterna vid Argentinas gränser att bli bundsförvanter eller satelliter — om ett lägligt tillfälle erbjöde sig. Hans politik ter sig för Uruguays del så mycket mer oroväckande som de vita nationellas ledare Herrera — sedan årtionden misslyckad kandidat till presidentposten — i skilda sammanhang visat sympatier för diktaturtendenser av fascistisk art. Herrera har före och under det senaste världskriget tagit Mussolinis, Francos och i viss utsträckning till och med Hitlers parti och i deras anda sparat imperialism i engelsk och amerikansk politik; då Hitler vann sina segrar representerade Herrera den anpassningslinje som i Argentina uppbars av militärerna kring Perón och i Brasilien av diktatorn Vargas. Mer direkt oroande är att han framträtt som försvarare av Perón sedan denne kommit till makten och alltså av många antas redo att följa den argentinske diktatorns exempel. Misstankarna har stärkts genom att det vid flera tillfällen uppdragits att peronistpartiet försett Herreras anhängare med pengar och propagandamaterial. Det är därför inte orimligt att befara att en valseger för Herrera skulle leda till inte bara demokratins, utan också den nationella frihetens förlust.

Enligt flertalet politiker är dock risken inte stor. Det är otänkbart att Herrera skulle få majoritet vid nästa val, säger republikens president. Andra förklarar att Herrera, känd för sin opportunism, kan tänkas helt ändra sin politiska linje i händelse av en valseger, åter andra att han aldrig skulle få sitt parti med sig på en diktaturpolitik med anslutning till Perón. Men alla har klart för sig att en kupp av känd typ — en revolt förenad med hjälp utifrån — vore en möjlighet, om inte Uruguay liksom förr kunde räkna på stöd från starkare demokratier, närmast Brasilien men i sista hand USA.

Ett samtal med Herrera själv bidrar inte att klarlägga situationen. Den snart åttiårige partiledaren har förblivit något av en gåta för sina landsmän; han är inte medlem av parlamentet, som talare och skribent är han medelmåttig, och man söker förklara hans ställning med att han är en äkta caudillo, en folklig ledare med mystisk tjuskraft — med ledarens charisma, som Max Weber uttryckte saken. På intervjuaren ger han intrycket av en korsning mellan fransk aristokrat och amerikansk rotarian. På frågan om hans inställning till Uruguays aktuella problem svarar han att inga problem existerar i detta underbara och paradiska land; på frågan om risken för diktatur blir svaret att endast en fredens, lyckans och samförståndets diktatur är möjlig i Uruguay. Svaren ges med

sådan entusiasm att man ett ögonblick tvekar om åldern tagit ut sin rätt eller om den vita ledaren, liksom Brutus, spelar fnoskig för att inte blotta sig.

I detta sammanhang bör en episod nämnas som belyser på en gång pressens frihet och domstolarnas oavhängighet i Uruguay. I den argentinska pressen sprids ofta rykten om de olidliga förhållandena i Uruguay — det är samma metod som kommunistisk och nazistisk press använt då den på redogörelser för terrorismen i hemlandet svarar med vanvetliga skildringar av läget i de demokratiska staterna. För någon tid sedan åtalades en uruguaysk pressman för att han publicerat dylika uppgifter; grunden för åtalet var en lag som antogs under kriget med giltighet så länge kriget varade, för beivrande av brott mot

statens säkerhet. Den åtalade frikändes av högsta domstolen, som förklarade den åberopade lagen ogiltig, eftersom kriget reellt var slut, trots att ingen formell fred slutits mellan Tyskland och dess fiender. Ett sådant domstolsutslag vore inte tänkbart i många sydamerikanska stater.

(Föregående artiklar i serien var införda 27, 29, 31 december, 3, 5, 10, 13, 15 och 17 januari.)